

hij dien term, zoowel als den term „decretum horribile“ al in 1875 gebruikt, en dan wel van het schoolwet-program van „de Moensen en de Kerdijken“, dat Kappeyne slechts voor een deel verwezenlijkt heeft...“

Wil men nu in dezen toestand verandering brengen, dan beginne men met zich goed te realiseeren, waar het in dezen om gaat.

Duidelijk toont Dr G. dan verder aan, dat er in de sfeer van de volksschool feitelijk niets is, of het wordt in den strijd betrokken. Er mogen enkele punten zijn, waarbij geschiedenis van het onderwijs iets anders is dan geschiedenis van den schoolstrijd, dat zijn dan ook uitzonderingen.

Maar bij de historie-beschrijving, die de schrijver bedoelt, gaat het niet alleen om de school. Het was in den schoolstrijd een kwestie van levensbeschouwingen en geestesstroomingen.

En ook kerkelijke kwesties hebben zeer veel invloed gehad. De schrijver verwijst hier b.v. naar zijn (nu pas uitgekomen) studie over „het conflict-troen van der Bruggen“, waarbij de historie slechts te verklaren is, voor een deel althans, uit factoren „van kerkelijken aard“.

En beïnvloedt de politiek den schoolstrijd, van de andere zijde is de schoolstrijd van groote beteekenis geweest voor de politiek.

Ook de vergelijking met andere landen brengt Dr G. ter sprake. En het spreekt wel vanzelf, dat op die wijze de beoefening van de bedoelde geschiedenis wel buitengewoon belangrijk en tevens meer dan gewoon interessant worden moet.

Wanneer ik hier zeer kort een overzicht gaf van hetgeen Dr G. in zijn brochure ter sprake brengt, dan is het, om de aandacht van onze lezers op de bedoelde brochure te vestigen. Er is werkelijk behoefte aan, dat ook „onze menschen“ het belang van een wetenschappelijke beoefening van de geschiedenis van ons onderwijs leeren inzien.

De conclusies aan het slot van zijn betoog lezen men zelf, om zoodoende zich een nog juist oordeel te vormen.

Buitengewoon interessant is b.v. hetgeen de schrijver op de laatste pagina opmerkt over den stand van zaken in '78, bij het petitionnement — de geniale greep van Kuiper, en de langzame doorwerking van de gedachte aan de vrije christelijke school.

We kunnen niet anders zeggen, dan dat we Dr G. zeer dankbaar zijn voor hetgeen hij ons in deze korte maar buitengewoon zaakrijke brochure heeft gegeven.

Het is nu toch wel zoo langzamerhand mogelijk, dat we ons over de eeuw, die nu al weer schier een kwart-eeuw achterligt, een oordeel vormen op goede wetenschappelijke gronden.

En er zijn nog zeer vele bronnen ongeopend, er is nog ontzaglijk veel materiaal te verwerken, — maar alleen reeds enkele speciaal-studien zouden ons een welkom bewijs zijn, dat er in bree-

deren kring de noodzakelijkheid gevoeld wordt, dat er ook over de historie van ons onderwijs het goede en het juiste licht opga.

Misschien zijn er — ook onder de lezers van „De Reformatie“ — die de beschikking hebben over stukken, die van beteekenis kunnen zijn voor de toekomstige beschrijving van de historie van den schoolstrijd, of, wilt ge meer algemeen, van ons onderwijs. Laat men die stukken in het minste geval toch zuinig bewaren. Mij is een school bekend — een van de oudste uit het land — waar men voor een paar jaar „wat oudé rommel“ — waaronder zeer belangrijke correspondenties met plaatselijke en gewestelijke overheden, juridische adviezen enz. — maar heeft verbrand. Zooiets is zoo heel jammer. Laten we onze geschiedenis ook liefhebben. Ook die van den schoolstrijd.

J. WATERINK.

LITERATUUR EN KUNST.

Besnoeiing gewenscht.

Eenigen tijd geleden wezen we in een van de artikelen dezer rubriek op het feit, dat geleidelijk aan zich een christelijke romankunst gaat ontwikkelen.

Naast de oudere christelijke romans, die onder ons dankbare waardeering hebben gevonden en nog vinden, maar die toch te weinig in aantal waren om een zelfstandige literatuurgroep te vormen, zijn in den laatsten tijd verschillende nieuwe christelijke romans verschenen, die, als de eersten, aan de eischen voor kunstwaarde voldoen. En, dank zij deze waardeering van het soort, begint zich gaandeweg een groep te vormen, die met den naam van „christelijke romankunst“ mag worden bestempeld, en alszoodanig ook buiten den christelijken kring de aandacht trekt.

Dat dit feit verblijdend is, hebben we al bij herhaling uitgesproken. Daarbij legden we er steeds den nadruk op, dat deze christelijke romankunst onzerzijds erkenning verdient en waardeering, tegenover, maar ook bij vergelijking met de breede romanliteratuur van den modernen tijd. Want, als de christelijke roman bij deze in sommige opzichten ten achter blijft, dienen we te bedenken, dat hij zich, krachtens z'n geest, anders zal moeten openbaren dan de niet-christelijke roman, en wat betreft stofkeuze en karakteranalyse, en wat aangaat conceptie en compositie. De christelijke romankunst moet blijven binnen een nauwe begrenzing, wil zij haar aard handhaven, terwijl de doorsnee-roman van den lateren tijd volkomen vrij zich ontplooiën kan, omdat geenerlei band hem bindt; een verschil, zoo groot, dat het in de productie zelve aanstonds zich afteekenen moet.

Meer dan eens hebben we dit uitvoerig beredeneerd, naar aanleiding van een nieuwe proeve van christelijke romankunst, ter aanbeveling van

eenheidsgevoel der natuurliefde, maar hij moet haar knechten en aan zich onderwerpen; zoolang er paradijswinden waaien gebeurt die onderwerping zonder stryd, maar in de zonde ingetreden dan vraagt ze de worsteling. In beide gevallen is evenwel de erotische brulof van gelijken uitgesloten; immers natuur en geest prediken beide de ongelijkheid. Wat de natuur kan doen in paradijsen, dat is ingrediënten aanvoeren voor de brulof van God en mensch; maar dat is dan ook haar hoogste privilege. En nu de wereld in zonde gevangen is, nu kan de natuur niet anders dan uitzien naar de openbaring der kinderen Gods, die ook haar verlossen zal van den vloek en haar het bruidstapje zal laten weven voor den vloer, waarop Gods voet nevens dien der menschen treden wil.

De erotische liefde gaat daarom tegen de christelijke in.

De eroticus ziet op naar de sterren; Dante eindigt elk poëem in zijn trilogie met de sterren; want de weg naar het licht is de weg naar de gelukzaligheid. Maar de Bijbel ziet de sterren uit den hemel vallen; en de zon zal versmelten en de maan wordt als bloed, eer dat die groote en vreeselijke dag der brulof komt, der brulof van God.

Erotische liefde laat den glimlach van Beatrice worden tot den glimlach van het heilal; zoo komt uit de schepping zelf de macht, die voert in de aanschouwing der ongesluierde schoonheid.²⁾ Maar de Bijbel laat de hand van den Herschepper alle tranen wischen van de oogen, tranen, die de schepping niet heeft kunnen drogen; want de schepping is zelf een sluier om de schoonheid van God; en door de zonde is de sluier gescheurd; de schepping geeft niemand volle ontsluiting van Schoonheid of van God.

Erotische liefde ziet in horizontale richting eerst uit naar de schoone zielen en de schoone beelden, die haar den weg kunnen wijzen naar boven, in opwaartsche richting. Vandaag is het Beatrice van Dante en morgen zijn het de bloemen en de vogels van Franciscus en nog later is het voor anderen Marjon van Frederik van Eeden, Marjon, die in Johannes' ziel overwint door de liefde en de liefde in zijn hart ook doet overwinnen. Maar Van Eeden zelf bewijst, dat Marjon ongenoegzaam is als het verlangen uitgaat naar den waarachtigen Christus. Jan Ligthart heeft zijn studie over het eerste deel van den kleinen Johannes besloten met een gedicht „Aan Windekind“; de laatste regel daarvan luidt:

‘t Is alles Zonnekind, wat door het Zonlicht leeft.

Maar het tweede deel van den kleinen Johannes en het derde spreken reeds andere taal: de brandstapel

de lectuur, ter waarschuwing ook tegen onbillijke reserve of critiek.

Het is dan ook niet de bedoeling van dit artikel opnieuw op de beteekenis eener christelijke romanliteratuur te wijzen, hoe groot die ook moge zijn, noch ook haar karakter en qualiteiten andermaal te bespreken. Dat ik met de herinnering aan dit te voren gezegde begin, heeft alleen ten doel, te doen verstaan, dat, wat volgen gaat, voortvloeit uit overwegingen van gerechtvaardigde waardeering.

Bij den, vrij snellen, groei der christelijke romankunst als soort, openbaart zich namelijk een eigenschap, die m.i. tot een schadelijk vergroeijsel worden kan voor wat het wezen en het bestaansrecht van den christelijken roman is, zijn specifiek christelijk karakter.

Het is mij opgevallen, dat in verschillende nieuwe vertegenwoordigers van het soort eenzelfde gegeven wordt verwerkt, natuurlijk met verschil in verhouding en kleur, maar in z'n grond toch steeds hetzelfde: desillusie in hoopvolle verwachting, teleurstelling in wat men als z'n levensgeluk zag, de gevolgen van een levenswerkelijkheid, anders dan men zich had voorgesteld en had gewenscht. In meer dan één nieuweren christelijken roman is de hoofdpersoon een jonge vrouw, die haar vertrouwen op of haar liefde tot haar man minder beantwoord ziet, dan haar hart behoeft, en die daardoor haar levensvreugde voelt wiken en leeft in de nevelen van zorg. Bij veelal voortreffelijke psychanalyse ontstaat dan de uitbeelding van gestage slingering tusschen gelooven en twijfelen, van zenuwslopende tobberij, die soms verstrekkende gevolgen heeft.

Nu is het zeker waar, dat een zoodanige situatie zeer geschikt is voor de teekening van den strijd om vrede te vinden in tegenheden en teleurstellingen, en dat de christelijke romankunst deze moeilijkheden ontledend, te duidelijker kan doen zien den weg, die uit de donkerheden voert naar het licht. Want, in de zieleworsteling, die uit zulke toestanden ontstaat, kan de behoefte aan kracht groeien en het geestelijk leven worden verdiept. Ongetwijfeld spreekt de kracht van het geloof het sterkst daar, waar beproeving is van het geloof. Een oude, maar nog altijd levende roman als „Het huis Lauernesse“ van Mevr. Bosboom is daar, om dit op het schitterendst te bewijzen.

Maar, daartegenover staat toch ook een gevaar, rechtstreeks voortvloeiend uit zulk een stof. Het gevaar n.l., dat in de telkens weerkorende beschrijving en ontleding van zorg en verdriet in de christelijke romans iets komen zal van dienzelfden levensonlust, die de moderne hoeken typeert. En op dat gevaar meen ik te moeten wijzen in verband met de richting, waarin zich de christelijke romankunst gaat ontwikkelen.

Er is inderdaad in de nieuwere christelijke romans iets van dat gedrukte, dat den doorsnee roman van onzen tijd kenmerkt. En nu is dat sombere in dezen laatste consequentie van het beginsellooze,

van Pan is er al; de natuurdroom heeft dus afgedaan. Dan komt „de Geleider“, die Johannes' ziel verder onderwijst. Met de liefde, met Marjon alleen komt Johannes er niet; het moet naar Christus; en zoo kan op het vers van Ligthart het „weêrwoord“ volgen van Dr Ph. A. Lansberg:

Nu heeft met Marjon zich de ziel verheven
En vind' in Christus rust ten eeuwigen leven.³⁾

Sedert heeft Van Eeden de kerk gevonden en, al is het de Roomsche, die Beatrice wel verdragen wil, hij heeft toch de openbaring erkend als noodzaak op den weg tot God. En hij heeft zijn „engel-bewaarder“ gevonden, die hem meer geeft dan de gezaligde liefde van Dante, want hij onderwijst verlossing, en genade. Windekind spreekt van lente, Marjon zingt een zomerlied; maar ook tegen den dood geeft in herfst de openbaring vertroosting.

Nu voel ik weer, getrouwe Wacht!
uw wonderde presentie.
En in het woud verkondigt zacht
October's gouden looverpracht
des Eeuwigen clementie,
dat eens de mensch, uit droeven val
verrijzen zal... verrijzen zal.⁴⁾

De engel-bewaarder van Van Eeden is ons liever dan Marjon en Pan en Windekind; want hij lijkt op den engel-verklaarder, den angelus interpres, met wien de profeten alleen kunnen bestijgen de trappen van de aanschouwing van Gods waarheid.

Dit betuigen al de profeten van Israel, en alle profeten van het Nieuwe Verbond, voor wie de groote Engel-verklaarder geworden is: Jezus Christus, die van boven komt, die God is en bij God in den beginne was.

De omkeering van Van Eeden is in zoverre althans een prediking tot de velen, die als Helène Swarth, de poëzie vergodelijken, en haar dan laten samenvallen met den Engel, wiens wezen met dat van Jezus samenvalt.⁵⁾

Want de erotische weg tot God is telkens weer doot de menschen gezocht, juist dan, als de stem der profetie niet meer krachtig klinkt. De zonden der dichters, die ook in hun geestelijke erotiek vragen, of, als liefde zonde is, wil zeeler men kan dwalen, zij zijn voor een groot deel de reflex van de verandering van den geest der profetie in de kerk. Dante is Rome's kind in een tijd, die Rome elke erfenis laat aanvaarden, zonder dat nieuwe schat en gonden worden. Franciscus van Assisi is in zijn erotiek, hoe zeer daarvoor theologische argumenten vrijsprekende

het onbevondert
maar dat
heid, die
misschien
van een r
zonder een
Maar in
levensonlus
worden, or
mag, moet
genheid
kracht, die
ten slotte
van het ve
alles, ook
kan daar
Juist d
ze aan d
recht en c
lijke roma
staan in ha
ziekte- en
neemt te l
literatuur.
omstandigh
ten achters
schoolts, v
levensrust
deed in g
als dan ee
schillende
opgloren va
wakt wor
is dat in s
telijke ro
Nu verst
Ik wil va
er dik bov
houding a
of in een
Integendeel
dwonen zij
sprake me
dat het chr
mengeveve
liteit van h
slag ligt.
Die men
kunst duid
nis hebben
naar het l
en haar kr
noodzakelij
mij de al t
zorgen-tee
een voortga
besnoeid.

Wat ik k
bepaalden r
dat zoo, d
redenen kun
zijn tijd; Sc
aan den sa
schap van
Provence me
de liefde to
dagen haar
taal der we
profetie, als
geestelijk lie
eigen stem.
Want van
Maar het
liefde aann
driemaal to
de spanning
dat Christus
openbaart es
zelf nog op
tot die hoog
die den afsta
die alle zi
in den Gees
de zinnelijke
kon zeggen,
hij zijn man
ook behoort
trent den C
Wij willen
Eros blijft sta
tus' doodanc
het Evangelie
den nood s
den zijn niet
ek, tot wie
Eros ape
Christus der
Mijn Vader -
Eros heeft
ders. Maar
vrienden, zo
Het liefdes
tussen Chr
twee gelijk
van de gelij
physischeleed
hooge verbor
laai opkome
twee „deelen
maar tegelijk
en in besta

POPULAIR-WETENSCHAPPELIJKE SCHETSEN.

Eros of Christus. IX.

We spraken van Franciscus van Assisi als een vertegenwoordiger van de geestelijke erotiek, die daarom bijzonder de aandacht vraagt, omdat hij zijn navolgers vindt en zijn lofzeggere in onze eeuw.

Nu heeft juist een man, die in de diepste levensvragen aan hem verwant wil zijn, ik bedoel Max Scheler, het eeljk aangedurfd, hier ronduit te spreken van „haeresie“. Franciscus, zegt hij, moge dan al met zijn liefdesspel, dat tot de bloeiende wereld en den bloeddenden Christus en den schoonen God uitgaat, niet een verstandelijke haeresie hebben vertoond, zijn hart was toch in de ketterij verstrikt.

En wie kan dezen man tegenspreken, wie, die met calvinistische levensovertuiging tot deze geestelijke erotiek kritisch nadert?

Scheler¹⁾ heeft erop gewezen, dat achter de erotische vreugden en smarten der dichterlijke ziel ligt het „eenheidsgevoel“ van den menschelijken geest; de mensch voelt zijn eenheid met al wat is, zoowel met de stof als met den geest; en het is Eros, die, om zoo te zeggen, de eigenlijke „ziel“ is in de wereldziel. De verwantschap van den mensch met heel de wereld om hem heen wordt tenslotte als diepere eenheid gezien; de grenzen der onderscheiding tusschen mensch en niet-mensch worden straks uitgewischt; en de mensch viert het feest der allieide, die zijn religie straks wordt.

Maar dit noemt Scheler dan ook het heidendom.

Want dit antieke heidendom is eens overwonnen en legengesproken door het christendom. In dat christendom ging het niet om samensmelting met de natuur; het christendom legde den eisch van de „dooding“ aan de conscientie voor; het teekende de wereld, ook in haar bloeien en lachen, als een wereld, waarin de vloek brandt, die daarom vóór de groote Brulof Gods komen kan, eerst moet uitgebrand worden. Dat christendom heeft wel gezegd, dat men Christus moest „aandoen“, maar die Christus bleef toch de Heer, de wetlige eigenaar der kerk, verheven boven haar smart, gelijk hij uit den rijkdom van zijn eeuwigheid tot haar leven eerst was ingegaan. Wat de natuur, de schepping biedt, zelfs wat de geschapen menscheid van Christus doet aanschouwen, het is niet genoeg, en het geeft ook geen adequate kennis Gods; de natuur moet beheerscht, en voorzover nodig, gezuiverd worden. Tot de natuur kan de ziel niet af dalen in het

gen onbillijk
van dit artikel
christelijke ro-
die ook moge-
liteiten ander-
erinnering aan
leen ten doel,
at voortvloeit
e waardeering.

stelijke roman-
lijk een eigen-
groeiende wor-
bestaansrecht
specifiek chris-

illende nieuwe
zelfde gegeven
bil in verhou-
ch steeds het-
chtiging, teleur-
geluk zag, de
d anders dan
gewenscht. In
i roman is de
haar vertrou-
minder beant-
die daardoor
leeft in de ne-
felijke psycho-
g van gestage
twijfelen, van
verstrekken

odanige situa-
ting van den
den en teleur-
nankunst deze
jker kan doen
ten voert naar
die uit zulke
te aan kracht
eden verdiept
het geloof het
an het geloof,
oman als „Het
m is daar, om

ik een gevaar,
een stof. Het
rende beschrij-
et in de chris-
in dienzelfden
m typeert. En
wijzen in ver-
de christelijke

christelijke ro-
loorsnee roman
lat sombere in
beginsellooze.

ft dus afgedaan
ies' ziel verder
alleen komt
us; en zoo kan
ord" volgen van

erheven
egen leven.²⁾
onden en, al is
dragen wil, hij
its noodzaak op
ngel-bewaarder"
ezaligde-geliefde
sing, en genade-
rjon zingt om
dood geeft in
ig.

acht!

tacht

ven val

*)

s ons liever dan
hij lijkt op den
interpres, met
stijgen de trap-
vaarheid.

tel, en alle pry-
wie de groote
Christus, die van
len beginne was
zooverre althans
lene Swarth, de
len samenvallen
dat van Jesus

ikens waar doet
s de stem der
De zonden der
erotiek vragen,
en kan dwalen,
ex van de ver-
le in de kerk
come elke erfenis
haten gevonden
zijn erotiek, hoe
en vrijpleitende

het onbevredigde, het gebroekene, dat veler leven
verdonkert. Een ziekteverschijnsel ongetwijfeld,
maar dat te verklaren valt uit de psychische mat-
heid, die velen neerdukt. Tot op zekere hoogte
misschien spiegel van de werkelijkheid, maar dan
van een realiteit zonder eenigen glans van licht,
zonder eenig houvast of uitzicht.

Maar in de christelijke romans mag zulk een
levensinstel toch niet een doorgaand verschijnsel
worden, omdat ze daar geheel onnatuurlijk is. Wel-
nag, moet daar zelfs, uitkomen de strijd, de gebo-
genheid onder zwaren druk, de zwakheid van
kracht, die voortvloeit uit menselijkheid, maar
ten slotte moet daar toch ook stralen de glans
van het vertrouwen, de rust van het weten, dat
alles, ook alle tegenheid en zorg, is in Gods hand,
kan daar schitteren de blijheid van het geloof.

Juist daarin, in die beginselontplooiing, zooals
ze aan de vruchten wordt gezien, ligt het bestaans-
recht en de bestaansvoorwaarde van de christe-
lijke romankunst. Daardoor immers komt ze te
staan in haar kracht tegenover de matheid der ziels-
ziekte- en zelfmoordromans, maar daardoor ook
neemt ze haar eigene, zelfstandige plaats in in de
literatuur. Wat haar door de boven aangeduide
omstandigheden bij den niet-christelijken roman doet
ten achterstaan, wordt alleen, maar dan ook ruim-
schots, vergoed, door de mogelijkheid, dat zij
levensrust en levensblijheid uitbeelden kan, gefun-
deerd in geloofsverzekerdheid en vertrouwen. En
als dan een waas van somberheid ligt over ver-
schillende van haar vertegenwoordigers, en een
opgloren van het geloofslucht weer aanstonds over-
wolkt wordt door de donkerheid van den twijfel,
is dat in strijd met het karakter, dat aan chris-
telijke romankunst behoort eigen te zijn.

Nu versta men mij wel.

Ik wil volstrekt niet betoogen, dat dat „eigene“
er dik boven opliggen moet, dat elke roman-ver-
houding aanstonds vergeestelijkt dient te worden
of in een kader van teksten moet worden gevat.
Integendeel. Dan zou alle kunstwaarde tegelijk
verdwijnen zijn en van christelijke romankunst geen
sprake meer wezen. Neen, dat „eigene“ is dit,
dat het christelijke karakter er in leeft, er mee sa-
mengewoven is, er uit opbloeit, omdat de menta-
liteit van het christelijk belijden er aan ten grond-
slag ligt.

Die mentaliteit moet uit de christelijke roman-
kunst duidelijk spreken, wil zij de groote betoeke-
nis hebben, die ze hebben kan. Ze moet groeien
naar het licht, dat haar alleen kan doen leven
en haar kracht en kleur geven kan. En bij deze
noodzakelijke voorwaarde voor haar bestaan, lijkt
mij de al te sterk geaccentueerde somberheid en
zorgen-teekening een loot, die in het belang van
een voortgaande ontwikkeling zal moeten worden
besnoeid.

Wat ik hier te berde breng is niet tegen een
bepaald roman van den laatsten tijd gericht. Ware
dat zoo, dan zou eerlijke critiek gevorderd heb-

redenen kunnen opvullen, toch grootendeels kind van
zijn tijd; Scheler heeft herinnerd, niet ten onrechte,
aan den samenhang tusschen Franciscus troebadoer-
schap van God en de troebadoerliedekens van de
Provence met haar erotische vervoering en beroering.³⁾
De liefde tot God en tot Jezus ontleent in zulke
dagen haar woorden en haar emblemen uit den voor-
nad der wereldlijke zangers. Doch in de dagen van de
profetie, als zij ontwaakt tot sterker getuigenis, is het
geestelijk lied het wereldsche vooruit en zingt met
eigen stem.

Want van Eros zongen de heidenen ook.
Maar het christendom heeft met zijn „agape“ de
hele aanstonds vergeestelijkt. Als Christus Petrus tot
driemaal toe vraagt: hebt gij mij lief? dan wordt
de spanning in den dialoog gebracht juist daardoor,
dat Christus van de liefde, die zich in uiterlijke vormen
openbaart en die aan uitwendige zelfbetuiging zich
zelf nog ophaffen wil (philein) Petrus' ziel opvoert
tot die hogere liefde, die niets uiterlijks overhoudt,
die den afstand tusschen God en mensch torst en trost,
die alle zinnelijkheid overwint en geworteld wordt
in den Geest (agapaan). En eerst toen Simon Petrus,
de zinnelijke, de heftige, ook van die hogere liefde
kon zeggen, dat zij was in zijn ziel, eerst toen kreeg
hij zijn mandaat: weid mijne schapen. Daartoe heeft
ook behoord: de nederlegging van de waarheid omtrent
den Christus Gods.

Wij willen daarom den weg van Eros niet op.
Eros blijft staan bij het oogenblik, en kan ook in Chris-
tus' doodsuïcidium wellicht vinden: het roode bloed!
Het Evangelie toekent evenwel een Christus, die om
den nood slechts het kruis torst en zijn roode won-
den zijn niet om te streelen, maar om neer te slaan
elk, tot wien de stem komt: dat hebt gij gedaan!
Eros speelt, gelijk alle liefde speelt. Maar de
Christus der Evangelien heeft te allen tijde haast.
Mijn Vader werkt altijd, en Ik werk ook.”

Eros heeft alleen vrienden, vrienden en broe-
ders. Maar Christus zegt iets daarbij: gij zijt mijne
vrienden, zoo gij doet, wat ik u gebied.

Het liefdesverbond, dat in de lusthoven van Eros
tusschen Christus en de ziel gevierd wordt, verbindt
twee gelijken; want de erotiek kan slechts leven
van de gelijkheid der gelieven. En spreekt zij van
plaatsbepaling, dan is die wederzijdsch. Maar de
hooge verbondsgedachte, waarin de Bijbel de religie
laat opkomen, spreekt wel van een verbond, dat wel
twee „deelen“, twee partijen heeft, God en mensch,
maar tegelijk houdt zij vol, dat het verbond in wezen
en in bestaansgrond „monopleurisch“, éénzijdig is;

ben, dat het gezegd was bij de bespreking van
zulk een boek afzonderlijk. 't Is een opmerking
van algemeene strekking, maar alszoodanig m.i. de
overweging waard.

C. T.

UIT DE BUITENLANDSCHE KERKEN.

Daar ik telkens weer terugkom op België en in „De
Reformatie“ en in „Het Gereformeerd Theologisch Tijds-
chrift“, dien ik nog één evangelisatie-arbeid te noemen,
waarvan ik nog niet een enkel woord repte, ik bedoel
het werk der Silo-Vereeniging. Deze arbeid werd in 1880
gesticht door Dr N. de Jonge, in 1874 uit Nederland
naar Brussel gekomen als predikant der Vlaamsch-Hol-
landsche gemeente aldaar; na diens dood werd die
voortgezet onder leiding van Dr C. L. Laan en staat
thans onder die van Dr J. Chrispeels, predikant
te Laken-Brussel. Wie dezen arbeid, die vóór alles onder
de Vlaamsch sprekende vier miljoen Belgen wordt
gewerkt, wil kennen in zijn oorsprong, trachte te lezen
Prof. Valetton's Levensbericht over Dr De Jonge of
anders het Bethel-Boek ter herinnering aan de in-
wijding der nieuwe Bethel-kerk op 16 September 1900.
Ik ontleen mijn gegevens aan twee werkjes van recen-
ten datum, uitgegeven het eene ter gedachtenis van
de eerste martelaren voor de Hervorming Hendrik
Voets en Jan van Eschen en daarin het naschrift
onder het hoofd Het Evangelie in Vlaanderen
in onze dagen; het andere werkje is van nog jon-
geren datum en is in 't Engelsch geschreven, met de
bedoeling het Angelsaksische ras op dezen arbeid attent
te maken en in dien weg zijn financiële steun te mogen
ontvangen. Dit is goed gezien! Engeland en Amerika
zijn evengoed schuldenaars van het België uit den
eersten tijd der Reformatie als Nederland. De historische
studien der laatste jaren hebben ons den weg leeren
kennen die de uitgewekenen uit België zijn gegaan.
Die uitgewekenen waren hielden en heidinnen des ge-
loofs, een heerlijk zaad door den adem Gods wegge-
droven en daarna gevallen in een bodem waarin het
wortel schoot om rijke vruchten te dragen. Dit laatste
boekje vangt aan met een bondige en zeer hartelijke
aanbeveling van het Silo-werk door Dr D. A. Sloan,
Director Methodist Mission in Europe, Brussels, Belgium,
5, rue du Champ-de-Mars. Het is alsof de volkeren
om strijd een deel van hun schuld aan België wenschen
af te doen en dat is een goed ding. Het Belgische
volk bezit nog karakter-eigenschappen, die als zij geheel-
heid mochten worden door den Geest van Christus, zoo
heerlijk zouden kunnen dienen tot de verheerlijking
van Gods naam. De arbeid van de Silo-vereeniging heeft
in korte jaren een omvang gekregen, waarover men
zich moet verwonderen.

Hij telt nu de volgende posten:

1. Brussel-Laken, een gemeente met Christelijke
dagschool. Dit werk vierde voor een paar jaar zijn
40-jarig bestaan.
2. Brussel—Anderlecht, eene Evangelisatie.
3. Brussel—Schaarbeek, eene Evangelisatie.
4. Ronse in Oost-Vlaanderen, eene Evangelisatie met
Christelijke dagschool. Bijpost Oudenaarde.
5. Geeraardsbergen in Oost-Vlaanderen, eene Evan-
gelisatie met Christelijke dagschool. Bijpost Neder-
brakel.

dat het alles uit God is, dat Hij souverain de voorwaar-
den bestelde in het verhoud en niet de gelijkheid
der bondgenooten.

De liefde van Christus is niet die van Eros.

Eros heeft in de mythologie der Grieken de liefde
gewekt; maar die de vernade liefde wrekt, dat
is zijn broeder en gelijke, Anteros.⁴⁾ Alzoo is
niet de Christus. Zijn liefde is de hoogste en heeft
dus het hoogste gezag; zij is krachtens eigen aard
en wezen met de souverainiteit bekleed. Daarom kan
men in Eros' school wel leeren, dat de liefde vroolijke
uren bereidt; maar Eros is Anteros niet; de liefde
van Eros prodikt niet, dat zij ook wreken komt.
Maar het Evangelie doet zien, dat Christus zichzelf
den dienst van Anteros bewijst: kus den Zoon, anders
toont Hij. De liefde, die zoo souverain en transe-
dent is, wrekt zichzelf over haar vernadiging. En
het geweldige van die liefde, deze verheuging met
beving, kan niet Eros, maar alleen het Evangelie
prediken. Eros heeft wel, maar het Evangelie heeft
ten slotte geen behagen in Van Eeden in de Passielooze
Lelie:

Nu wint ge liefde en lied!
Zoo geeft de hemel en de zon,
Zoo geeft Gods liefde groot
Ook waar zij nooit ontvangen kon
Uit louter minnens-nood....

Want Gods liefde is geen nood, maar kracht en
genade; en redenen „nam“ zij uit zichzelf; en haar
doel is altijd tot wederliefde te wekken.

Hier raken wij tenslotte de vraag naar het doel
der religie. Zij is: Gods gaven Hem teruggave. Eros
speelt het spel der liefde, want liefde heeft nu een-
maal haar „nood“ en ze moet daarom wel zich uit-
leven: achter deze liefde is geen doel; Eros leert
het goede werk niet. Maar voor het Christen-
dom en de calvinistische belijdenis heeft Gods liefde
ons gewekt tot wederliefde; het goede werk is
de kroon der verlossing. Erotische religie kent de
jacht niet tot het goede werk, dit is haar schrikkelijkst
vonnis. Daarin gaat zij met al haar religieus gebaar
als irreligieus voor Gods oog ten onder.

Want aan Job antwoordde God uit een „onweder“. De
liefde keerde weder met het werpen van den
bliksem; en de immanentie Gods werd bekeerd in
het uur, toen Hij transeendent zijn vuurschijnen wierp
in bliksemen over Jobs hoofd, om daarna Zijn
gloed te ontsteken in Jobs hart.

Eros speelt wel, maar schuilt dan ook voor het
onweder.

6. Aalst in Oost-Vlaanderen, eene Evangelisatie.
7. Meenen in West-Vlaanderen, eene Evangelisatie.
8. Colportage-arbeid en Evangelisatie over geheel het
land vooral door openluchtvergaderingen op de
markten.
9. Eene opleidingsschool voor Evangelisten.
10. Eene Drukkerij, waarop Bijbels en godsdienstige
boeken gedrukt worden en twee weekbladen: het
Christelijk Volksblad en de Blijde
Boodschap, welke laatste wekelijks ten getale
van 40.000 exempl. verspreid wordt in België,
Nederland, Frankrijk, Duitschland, Noord-Ame-
rika, Oost- en West-Indië.
Deze arbeid heeft thans ruim 50 personen in
zijn dienst en moet zelf voorzien in al zijn gel-
delijke behoeften.

Ook in dit naschrift wordt een beroep gedaan op
den steun van Nederland en Amerika, met herinnering
aan de duizenden martelaren die in België hun leven
gaven voor het Evangelie.

Vooral het in 't Engelsch geschreven boekje „The
Gospel in Flanders“ is vol van aangrijpende verhalen
van feiten uit den arbeid der Silo-vereeniging. Thans
heeft zij:

8 stations met 9 evangelisten, allen tot bekeering
gekomen uit de Rooms-Katholieke Kerk.

3 lagere Christelijke scholen, met 8 onderwijzers.

Een opleidingsschool voor Evangelisten.

Een uitgebreid colportagewerk, waardoor jaarlijks om
de vijftig duizend Bijbels en Christelijke boeken worden
verspreid.

Een drukkerij die veel werk doet.

Zij heeft haar stations tot in Duinkerken.

Ik onthoud mij thans van eene beoordeeling; ik ken
te zeer alleen maar door lectuur dezen arbeid. Echter
ik schreef daarvan volledigheidshalve, maar vooral om
ook onder onze menschen de sympathie te wekken
en te sterken voor onze kerken in België en door dit
weinigte de gedachte levendig te houden die zint op eene
doelmatige en krachtige evangelisatie-arbeid onder de
Vlaamsche bevolking; en dan zulk een evangelisatie-
werk dat onze volle sympathie en onzen krachten
steun kan ontvangen.

* * *

De lezers van „De Reformatie“ kunnen weten dat er
in het Oosten van Europa verstropide resten leven
van een volk dat de zogenaamde Christelijke groot-
machten uit hebben laten moorden gedurende de bijna
verstreken kwarteeuw van onze jaartelling. Geen Glad-
stone was er meer, die zijn sterke stem verhoef te-
gen het uitnoorden van de Armenische natie door de
Turken. Alleen zijn er Christenen te midden der
machtige natie geweest, die hebben geboden en gele-
den met die armen. Meer dan eenmaal groep ik de
gelegenheid aan te wijzen op het werk van de Duitse
hulpvereeniging tot Christelijke liefdadigheid in het Oos-
ten, waaromtrent reeds jarenlang het gratis te lozen
maandschrift „Sonnen-aufgang“ mededeelingen doet.
Dit blaadje is aan te vragen Frankfurt a. M., Fürsten-
bergerstrasse 151. Door de mededeelingen in „Son-
nen-aufgang“ gedaan, werd men in staat gesteld, eeni-
gen indruk te ontvangen van het naamloos lijden
van dit oude volk. Tevens kon men worden verkwikt
door de gedachte dat er in Duitschland zelfs gedurende
den oorlog nog zooveel mannen en vooral vrouwen
werden gevonden, die zich gaven voor den allermoei-
lijksten en gevaarlijksten arbeid in het nabije Oosten,
vooral in Syrië, tot leniging van den nood, ter verzor-

Vrijmoedig dringt hij dan ook God zijn woorden
op; maar even vrijmoedig onttrekt Hij zich aan het
antwoord van Hem, die spreekt in het „onweder“.

Eros leert wel spreken, maar niet hooren.⁵⁾
En waar „de liefdelijckheid wordt opgeheven om de
reinste liefde, de unio mystica, tusschen God en de ziel
te vieren“, daar is wel plaats voor de sublimering
der natuur en van haar loop, maar daar is geen
plaats voor den „Prediker“, die de natuur met haar
kringloop vermoeiend achtte, juist omdat de natu-
ur niet sublimiert, maar haar ommekeer steeds
herhaalt.

De Prediker heeft dan ook tenslotte troost gevon-
den, niet in de natuur, die niet kan sublimieren,
maar in God, die den ommekeer heeft gebroken door
het Woord der genade. En deze God heeft straks
met de gansche schepping zijn gemeente verheerlijkt
in de opvaart van Christus, die ons mede heeft gezet
in den hemel.

Daarom is Eros onvruchtbaar.

En wie meenen mocht, dat de critiek van een
calvinist op deze zielsverbeidingen den tijd niet bij-
houdt, maar naar den antieken Calvijn teruggrijpt, die
bedenke, dat de stem van Otto niet voor niets het
pleit gevoerd heeft, juist nu weer, voor het onder-
gaan van het antwoord van Hem, die Job antwoordt
uit een onweder; en die in stormen Jobiades wekt in
verbijzelden harten, Hem, in wien de liefde door ge-
zag tot ontzag ontwakend doet.

K. S.

¹⁾ Zie Scheler, Wesen und Formen der Sympathie, 2e Aufl.,
Bonn, 1923, S. 90 v.; inz. 98.

²⁾ Vgl. Poelhekke's Danc-verheerlijking. Kultur en Leven,
van Munster, Amsterdam, 146 v.

³⁾ Dr Ph. A. Lausberg, Letterk. Studiën, De Kl. Joh. II
en III, 's-Gravenhage, D. A. Danne, bl. 157, vgl. 91.

⁴⁾ Vgl. Poelhekke, Lyriek, Wollers, Groningen—Den Haag,
1924, bl. 274.

⁵⁾ Vgl. Verwey, Inleiding Nieuwere Ned. Dichtkunst, Ned.
Bibl. 77.

⁶⁾ Scheler, a.w. bl. 109.

⁷⁾ Later hierover meer.

⁸⁾ Vgl. Karel van de Woestijne, Eros en Anteros, Inter-
media.

⁹⁾ Er zijn er gelukkig nog, die daarvoor oerlijk willen
uitkomen. Ik denk h.v. aan sommige neg al anti-kerkelijke
uitspraken in: René Arco, L'Amour de l'homme dans la
littérature contemporaine, De Stem, April, Mei 1925; h.v.
bl. 324—326.